

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

ОТБАСЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ: ӘЛЕУМЕТТІК-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТЖАРИЯЛАНДЫ
02.04.2021СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/93174/>

Зиаділда Назерке

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ магистранты

Жанатаев Данат

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доцент, профессоры

Мақалада отбасылық құндылықтар жайлы сөз етілді. Отбасы әртүрлі ғылымдарды, атап айтқанда философияның жан-жақты зерттеу объектісі болып табылады.

Отбасының маңызды белгісі — » органикалық тұтас. Оның бөліктері, шын мәнінде, бөліктер емес, тек осы тұтасымен және осы тұтас тәуелсіздіктен бөлек өз субстанциясы бар мүшелер» [2, б.68; 3, б. 208].

Құндылық ұғымын алғаш рет Кант «практикалық ақыл сынында» қолданады. Кант құндылық ұғымын енгізді, онда ол өмір мен міндеттемені ажырата білуі керек. Обьективті бар объектілер бар тіршілік туралы пікірлерден айырмашылығы, объективті объект «құндылық» жоқ, яғни құндылықтар тек субъективті тіршілікке ие. Олардың объективтілігі, егер олар категориялық императивке жатса, барлық адамдарда бар [5, б.193-194]. Қазіргі жағдайда қоғамының шындығын зерттеу күрделі процесс болып табылады. Біз аналитикалық талдау мен теориялық түсінуді қажет ететін эмпирикалық материал жинақтаған Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар туралы айтып отырмыз. Қазіргі кезеңде ғылыми білімнің фундаментализациясы мен жаһандануы, әлеуметтік құбылыстар мен құбылыстарға жалпы теориялық талдауды өзектендіру процесі жүріп жатыр. Жалпы қабылданған пікірге сәйкес, отбасы құндылықтардың қалыптасуына үлкен әсер етеді. Отбасы адамның өмір бойы құндылық идеяларын қалыптастыруға негізделген бағалау критерийлерінің маңызды көзі ретінде әрекет етеді. Бұл әлеуметтік маңызы бар құндылықтардың көбеюін қамтамасыз ететін отбасы екендігі күмән тудырмайды.

Шетелдік және отандық ғалымдардың (Гегель, и. Кант, О.и. Волжин, Г. А. Горбова, О.

Н. Шлычков) зерттеулері отбасылық құндылықтарды зерттеуге арналған. Туысқандық саласындағы отбасылық құндылықтарды зерттеу Ю. А.Гаспарян, и. о. Кона, М. Г. Панкратова және т. б. еңбектерінде көрсетілген; ата — ана саласында-В. В. Бойко, Н. Л. Пушкарева, г. г. Филиппова; отбасылық — некелік рөлдер саласында-М. Ю. Арутюнян, О. М. Здравомыслова, з. А. Янкова және т. б.).

Біз үшін осы тақырыпты дамыту мен зерттеудегі жалпы философиялық тәсіл ерекше мәнге ие, өйткені ол оны әлеуметтік құбылыс ретінде зерттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, отбасылық құндылықтар мәселесін зерттеудің қазіргі кезеңі құндылық тәсілінің жеткіліксіз дамуымен сипатталады.

Құндылық тәсілі отбасылық құндылықтарды негізгі міндеттер тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік береді: отбасын зерттеуге құндылық тәсілін негіздеу; отбасының негізгі құндылықтарын анықтау; отбасын әлеуметтік болмыстың ерекше формасы ретінде зерттеу.

Құндылық тәсілі әртүрлі философиялық жүйелерде қолданылады. Алайда, ХХ ғасырдың 50-ші жылдарының аяғына дейін құндылықтар теориясының дамуы отандық ғылымда марксизмге тікелей антитез ретінде қарастырылды. Марксизм-ленинизм классиктері бізге арнайы жасалған құндылықтар теориясын қалдырған жоқ. Алайда, ол өзінің анықтамасына сәйкес өмір құбылыстарына партиялық-таптық көзқарастың бір өлшемді кеңістігіне сәйкес келмеді. ХХ ғасырдың 60-жылдарының басында кеңес философтарының бұл мәселеге деген қызығушылығы едәуір артты. Жарияланымдары жарық көре бастады, олардың авторлары гуманистік дәстүрлерге сүйене отырып, адамды қоғамның ең жоғары құндылығы деп жариялады. Орыс философиялық әдебиетінде ынталандыру рөлін атқаратын, жеке адамның өз қызметін рөлдік, жеке, ұжымдық (отбасылық) деңгейлерде жүзеге асыруына жағдай жасайтын құндылықтар идеясы дамыды. Сонымен, кейбір ғалымдар құндылықтардың мәнін білу Белгілі бір шындық құбылыстарын талдау үшін осы категорияның мағынасын ашуға көмектеседі деп сенді. Жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесінің пайда болу табиғаты адамның қажеттіліктерін қалыптастыру және қанағаттандыру жазықтығында жатыр.

ХХ ғасырдың 90-жылдарында саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени процестерге байланысты отбасылық құндылықтарды түрлендірудің дүниетанымдық аспектісі неғұрлым өзекті болды. Қазіргі Ресей қоғамында некенің төмендеуіне, ажырасулар мен толық емес отбасылар санының көбеюіне тенденциялар күшейе түсуде, нәтижесінде бұл жағымсыз әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін.

Отбасылық құндылықтардың эволюциясы белгілі бір әлеуметтік-мәдени дәуірде үстемдік ететін және рухани құндылықтардың философиялық және идеологиялық негізі ретінде әрекет ететін дүниетанымдық ілімдердің жұмыс істеуі мен өзгеруіне

байланысты деп болжауға болады. Орыс философиясында отбасы басым дүниетанымдық ілім ұсынған құндылықтардың нақты тасымалдаушысы ретінде әрекет етеді. Орыс философиялық ойында қоғамның дүниетанымдық негіздерінің құндылық-бағдарлық принциптерінің даму кезеңдерін ажыратуға болады. Қоғамда үстемдік ететін құндылықтар жүйесіне негізделген дүниетанымдық көзқарастардың өзгеруі қоғамның экономикалық жағдайларының өзгеруімен тікелей байланысты. Мұндай процесс Ресейде XX—XXI ғасырдың басында орын алды.

Бүгінгі таңда отбасының жеке тұлға үшін бұрынғы маңызын жоғалту либералды құндылықтардың үстемдігімен, индивидуализм құндылықтарының бекітілуімен байланысты [10, 80-81 бет].

Г. А. Горбова, А. А. Магомедов, б. б. Хубиев, Н. Д. Шимин және т. б. мұқият жүргізілген зерттеулер қызығушылық тудырады. Біздің заманымыздың шындығында отбасылық парадигманы құру өзекті міндет болып көрінеді. Отбасылық үлгілерге көрсетіледі кешені түсініктерді индивиде, қоғамда, мемлекетте. Отбасының ашықтығы, оның өткенге және болашаққа бет бұруы азаматтық қоғамға көшу үшін нақты негіз жасайды [10, 83-бет]. Г. А. Горбованың пікірінше, отбасылық парадигма адамның жинақтаған және отбасы ішінде бірлік құратын дәстүрлердің арқасында сақталған өткен тәжірибеге негізделуі керек, Гегель атап өткендей, «Өзін өзі үшін тұлға ретінде емес, осы бірліктің мүшесі ретінде көру» [4, 3-7 бет].

Отбасы адам болудың маңызды құбылыстарының бірі болып табылады, өткен ойшылдарды зерттеу объектісі болып табылады. Олардың ғылыми мұралары фрагменттік сипатта болғанына қарамастан, отбасы туралы тұтас түсінік қалыптасты [7, 8-бет].

Философтарды зерттеудің ерекше пәні-бұл әлеуметтік құбылыс ретінде отбасы [9, б.12].

Отбасы алдыңғы мәдениеттер, өркениеттер мен ұрпақтар алған құндылықтарды жинақтайды. Ол өзі өндіретін құндылықтар. Оның құндылықтары ерекше. А. А. Магомедовтың пікірінше, құндылықтар-бұл отбасының, қоғамның және жалпы адамзаттың тіршілік әрекетінің өнімі. Олар адамдардың іс-әрекеттерін және моральдық сана, моральдық нормалар, принциптер, идеалдар, жақсылық, жамандық, әділеттілік, бақыт ұғымдарын біріктіреді. Құндылықтар жалпыадамзаттық, «мәңгілік» және нақты тарихи болуы мүмкін [8, Б.15-16].

Отбасы бірегей құндылықтарды шығаратын құндылық ретінде халықтың барлық жас санаттарында жоғары бағаланады. Бұл түсінікті, өйткені әр адамның отбасына тікелей қатысы бар. Осы айтылғандар растайды бірқатар зерттеулер — а. А. Магомедова [8], О. И. Волжиной [1, б. 29-47] және Кильберг-Шахзадовой [6]. Олардың барлығын респонденттердің отбасының жоғары беделі, отбасылық дәстүрлер мен отбасы

құндылықтарының беріктігі туралы жауаптарының жақындығы біріктіреді. А. А. Магомедовтың айтуынша, ғасырлар бойы қалыптасқан отбасылық дәстүрлер жалпы отбасылық дәстүрлердің жойғыш күшіне қарсы тұрады және қазіргі жағдайда көптеген дәстүрлі отбасылық құндылықтар мен отбасылық тәрбиенің сақталуын қамтамасыз етеді, дегенмен антисемиялық тенденциялардың күшті толқынына қарсы тұру өте қиын және жиі мүмкін емес [8].

О. И. Волжина құндылықтар, мәдениеттің басқа элементтері сияқты, олардың белсенді қабылдануына немесе пассивті танылуына байланысты тиімді сипатқа ие деп санайды. Отбасының әлеуметтік құндылығы, әр түрлі мәдени кодтарда, әлеуметтік қатынастар жүйесінде отбасының маңыздылығын білдіре отырып, жеке отбасылық құндылықтарды таңдау саласына әсер ететін ынталандыру ретінде әрекет етеді. Зерттеуші адам үшбірлікке ұмтылуы керек деп санайды: орыс философиясында қарастырылған шындық, ізгілік және сұлулық (XIX ғасырдың аяғы—XX ғасырдың бірінші жартысы) адамдар құбылыстар мен шындық объектілерін байланыстыруы керек құндылық негізі ретінде. Орыс философиясында әлеуметтік болмыстың құндылық компонентінің маңыздылығы туралы мәселе П.А. Флоренскийдің, В. С. Соловьевтің мұраттарын немесе абсолютті құндылықтарды бекіту арқылы «рухани өмірдің тұтастығын» қалпына келтірудің философиялық дәстүрімен байланысты [1, Б. 30-34].

Отбасының құндылығы бір жағынан оған субъективті бағалау қатынасы, екінші жағынан нақты жеке таңдау арқылы көрінеді. Отбасылық басымдықтардың әртүрлі нұсқаларын таңдау туралы мәселе туындайды-отбасылық өмірдің әлеуметтік нормалары [1, Б.36]. О. и. Волжинаның пікірінше, идеалды шындық деңгейіндегі отбасының құндылығы оның әлеуметтік маңыздылығымен, яғни әлеуметтік шындықтың іргелі формаларын қолдаудағы функцияларымен салыстырылады [1, Б.38]Адам өмірінің басты құндылығы-отбасы. Онда толерантты сана қалыптасады [6].

Осылайша, отбасы-бұл ең маңызды құндылыққа ие, әртүрлі мәдениеттерде құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа әр түрлі жолмен қалыптастыратын және беретін әлеуметтік организм.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Волжина О. И. Аксиологическая концепция семьи // Мир образования — образование в мире. Научно-методический журнал, 2001. — № 4. — С. 29—47.
2. Гегель. Пропедевтика. Работы разных лет в двух томах. — М., 1973. — Т. 2. — С. 68.

3. Гегель. Философия права. — М.: Мысль, 1990. — С. 208.
4. Горбова Г. А. Социально-философский анализ ценностей современного российского общества // Известия вузов Северо-Кавказского региона. Общественные науки. Приложение. — 2006. — С. 3—7.
5. Кант И. Соч.: В 6-и т. — М., 1965. — Т. 4. — Ч. 2. — С. 193—194.
6. Кильберг-Шахзадова Н. В. Толерантность в обществе и социальных институтах: монография. — Нальчик: Полиграфсервис и Т», 2003. — 160 с.
7. Кильберг-Шахзадова Н. В., Хубиев Б. Б. Теоретические проблемы семейведения. Учебное пособие. — Нальчик: Изд-во КБГУ, 2008. — С. 8.
8. Магомедов А. А. Семья на Северном Кавказе. — Ставрополь: Изд-во СГУ, 1999.
9. Шимин Н. Д. Семья как общественное явление. — Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1989. — С. 12.
10. Шлычкова О. Н. Эволюция семейных ценностей в современной культуре // Человеческий капитал. — 2010. — № 8 (20). — С. 80—83.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.